

ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΤΑΥΡΟΚΑΘΑΨΙΑ ΕΝΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Το *επίγραμμα* είναι ένα ιδιότυπο ποιητικό είδος. Ξεκίνησε ως μία απλή επιγραφή χαραγμένη σε κάποιο μνημείο, συνήθως επιτάφιο, αναθηματικό ή απλό έργο τέχνης. Στην αρχή δεν ήταν έμμετρο. Αλλά από τον 7ο αι. π. Χ. και ύστερα άρχισε να γίνεται έμμετρο. Ως ξεχωριστό ποιητικό είδος άρχισε να καθιερώνεται τον 5ο αι. π. Χ., με κυρίαρχη μορφή το Σιμωνίδη τον Κείο.

Στην ελληνιστική εποχή όλα τα είδη του επιγράμματος γνώρισαν πρωτοφανή άνθιση.¹ Καθώς όμως με τα χρόνια πλήθαιναν τόσο τα επιγράμματα όσο και οι επιγραματοποιοί, άρχισε να δημιουργείται η αντίληψη πως θα ήταν χρήσιμη η συγκέντρωση και κατάρτιση μιας συλλογής επιγραμμάτων. Ο πρώτος που κατάρτισε και εξέδωσε μία πραγματική «Ανθολογία» επιγραμμάτων είναι ο Μελέαγρος από τα Γάδαρα της Παλαιστίνης, ο οποίος έζησε γύρω στο 100 π. Χ. Η ανθολογία του, που την ονόμασε *Στέφανο*, περιλαμβάνει εκλεκτά επιγράμματα προηγούμενων επιγραματοποιοών, αλλά και 800 δικούς του στίχους. Ο *Στέφανος* αποτέλεσε το πρότυπο, τόσο για την καλλιέργεια του επιγράμματος ως ποιητικού είδους όσο και για την κατάρτιση νέων ανθολογιών. Η σπουδαιότερη απ' αυτές είναι ο «Στέφανος», ο οποίος καταρτίστηκε από τον Φίλιππο το Θεσσαλονικέα γύρω στο 40 μ. Χ. Και οι δύο ανθολόγοι κατατάσσουν τα επιγράμματα με αλφαβητική σειρά.

Τους αιώνες που ακολούθησαν πολλοί ήταν οι ανθολόγοι οι οποίοι, έχοντας ως πρότυπο τους δύο «Στεφάνους», εξέδωσαν τις δικές τους ανθολογίες με τη διαφορά ότι η κατάταξη των επιγραμμάτων ήταν θεματική και όχι αλφαβητική (π. χ. επιδεικτικά, σατιρικά, επιτύμβια, ερωτικά, αναθηματικά κ.λπ επιγράμματα). Οι σημαντικότεροι από αυτούς είναι ο Διογένης ο Λαέρτιος (3ος αι. μ. Χ.), ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός (4ος αι. μ. Χ.), ο Αγαθίας ο Σχολαστικός (6ος αι. μ. Χ.) κ. ά. Η πιο σπουδαία, όμως, ανθολογία συντάχθηκε λίγο πριν από το 900 μ. Χ. από τον Κωνσταντίνο Κεφαλά, ο οποίος έλαβε υπόψη του όλες, σχεδόν, τις προηγούμενες συλλογές επιγραμμάτων. Ένα χειρόγραφο της ανθολογίας αυτής, συμπληρωμένο και με άλλα επιγράμματα, που συντάχθηκε το 980 μ. Χ., βρέθηκε τυχαία το 1606 από το Γάλλο Klaudius Salmasius (Claude Saumaise) στη βιβλιοθήκη της Heidelberg (Χαϊδελβέργης), που ήταν τότε πρωτεύουσα του Παλατινάτου, ενός γερμανικού κρατιδίου. Από το όνομα του κρατιδίου η ανθολογία είναι σήμερα γνωστή ως *Παλατινή ή Ελληνική Ανθολογία*.

---

1. Για περισσότερα, βλ. Γιάννης Μπασλής, «Δύο επιτύμβια επιγράμματα από τη Λάρισα», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 58 (2010) 121-127 Βασ. Λαζανάς, *Αρχαία ελληνικά επιγράμματα*, εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1993.

Ο τελευταίος μεγάλος βυζαντινός ανθολόγος είναι ο Μάξιμος Πλανούδης (1260-1310 περίπου), ο οποίος, στηριζόμενος στον Κεφαλά, συνέταξε τη δική του *Ανθολογία Επιγραμμάτων*. Η *Ελληνική ή Παλατινή Ανθολογία* περιέχει ένα μεγάλο πλήθος επιγραμμάτων υψηλής λογοτεχνικής αξίας. Αλλά η μεγάλη της αξία έγκειται στο γεγονός ότι από τους στίχους της παρελαύνει ο ιδιωτικός και ο δημόσιος βίος των Ελλήνων, από την εποχή του Σιμωνίδη του Κείου (5ος αι. π. Χ.) μέχρι τα χρόνια του Ιουστινιανού (6ος αι. μ. Χ.).

ΤΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΑ
ΓΙΑ ΤΑ ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΤΑΥΡΟΚΑΘΑΨΙΑ

Στην Αρχαιότητα η Θεσσαλία ήταν ονομαστή όχι μόνο για την ικανότητα των παλικαριών της στην ιππασία, αλλά και για τα *ταυροκαθάψια*, ένα αγώνισμα κατά το οποίο δάμαζαν άγριους ταύρους. Πατρίδα βέβαια των *ταυροκαθασιών* ή *ταυροπαιδιών* φαίνεται να είναι η μινωική Κρήτη, όπως αποδεικνύουν τα πολυάριθμα αρχαιολογικά ευρήματα, τα οποία παριστάνουν αγόρια, αλλά και κορίτσια σε διάφορες φάσεις του αγωνίσματος (π. χ. τοιχογραφία της Κνωσού, 16ος αι. π. Χ.). Στα κλασικά, όμως, και μετακλασικά χρόνια το αγώνισμα επιβίωσε και διεξαγόταν κυρίως στις γιορτές και στα πανηγύρια της Θεσσαλίας. Το παλικάρι που λάβαινε μέρος στα ταυροκαθάψια ονομαζόταν *ταυρελάτης*. Ο Ιούλιος Καίσαρας τόσο εντυπωσιάστηκε από το θέαμα, ώστε μετέφερε το αγώνισμα στη Ρώμη. Γρήγορα, όμως, αυτό απλώθηκε σ' όλη την αυτοκρατορία κι έγινε κοινό θέαμα των αμφιθεάτρων, όπου διέπρεπαν Θεσσαλοί. Στόχος του ταυρομάχου δεν ήταν να σκοτώσει τον ταύρο, αλλά να τον δαμάσει. Στο θέμα αναφέρονται πολλοί συγγραφείς.² Έναν τέτοιο αγώνα σε ταυροκαθάψια περιγράφει, με πολλή ζωντάνια, ο Φίλιππος ο Θεσσαλονικέας σ' ένα εμπνευσμένο επίγραμμα του.³

443. ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΣ

*Θεσσαλῆς εὐίππος ὁ ταυρελάτης χορός ἀνδρῶν,
χερσὶν ἀτευχῆτοις θηρσὶν ὀπλιζόμενος,
κεντροτυπεῖς πῶλους ζεῦξεν σκιρτήματι ταύρων,
ἀμφιβαλεῖν σπεύδων πλέγμα μετωπίδιον.
Ἀκρότατον δ' ἔς γῆν κλίνας ἄμα κεῦροπον ἄμμα
θηρός τήν τόσσην ἐξεκύλισε βίην.*

Απόδοση στα νεοελληνικά.

Μία καλά συγκροτημένη ομάδα έφιππων ταυρομάχων από τη Θεσσαλία, χωρίς όπλα, έχοντας μόνο τα χέρια τους για όπλα ενάντια στα θηρία, κεντρίζουν τ' άλογά τους, για να τρέχουν δίπλα από τους ταύρους που καλπάζουν. Και γέροντας

2. Πλίνιος, *Historia Naturalis*, VIII, 182' Σουητώνιος, *Κλαύδιος*, 21' Δίων Κάσσιος, LXI, 9.

3. *Παλατινή Ανθολογία*, IX, 543.

Αργυρές δραχμές (c. 460-440 π. Χ.): επάνω των Φερών και κάτω των Περραιβών, με παράσταση ταυροκαθαψίων στον εμπροσθότυπο και τον ίππο στον οπισθότυπο. Ο ταυροκαθάπτης (ταυρελάτης) με μανδύα και πέτασο, συγκρατεί τον ταύρο με έναν μάντα γύρω από το κεφάλι του ζώου.

βάζουν γύρω από το λαιμό των ταύρων θηλιά τα χέρια τους. Την ίδια στιγμή, κρεμασμένοι απ' την άκρη του λαιμού τραβούν τον ταύρο προς τη γη πιέζοντας προς τα κάτω το κεφάλι του κι αναποδογυρίζουν ακόμα κι ένα τόσο δυνατό κτήνος.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

α. Μέτρο του επιγράμματος

Όπως τα περισσότερα επιγράμματα, το επίγραμμα του Φιλίππου είναι συνθεμένο σε τρία ελεγειακά δίστιχα. Το ελεγειακό δίστιχο είναι συνδυασμός ενός δακτυλικού εξάμετρου (το μέτρο της *Ιλιάδας*) κι ενός δακτυλικού πεντάμετρου στίχου. Ο πεντάμετρος αποτελείται από δύο ημιεπή. Παίρνει δηλαδή τη μορφή: -υυ-υυ-/-υυ-υυ-υυ-.

Έτσι το ελεγειακό δίστιχο έχει την ακόλουθη μετρική μορφή:

-υυ-υυ-υυ/-υυ-υυ-υ

-υυ-υυ-/-υυ-υυ-

Θα πρέπει βέβαια να μη λησμονούμε ότι στη θέση των δύο βραχύχρονων συλλαβών μπορεί να βρεθεί μία μακρόχρονη.

β. Περιγραφή του αγωνίσματος

Ο Φίλιππος μέσα σε έξι στίχους κατορθώνει, με εξαιρετική ζωντάνια, να περιγράψει το εντυπωσιακό αγώνισμα της ταυροπαιδιάς, όπως αυτή διεξαγόταν στις πόλεις και στα χωριά της θεσσαλικής πεδιάδας στα ελληνιστικά χρόνια. Ο θεσσαλός ταυρελάτης έπρεπε να είναι εξαιρετικά ασκημένος, για να μπορέσει να ακινητοποιήσει και δαμάσει τον άγριο ταύρο, την ώρα που έτρεχε. Φυσικά τα θεσσαλικά ταυροκαθάψια δεν μπορούν να συγκριθούν με τις σύγχρονες βάρβαρες ταυρομαχίες, που γίνονται στις ισπανόφωνες χώρες. Τα ταυροκαθάψια ήταν ένα αγώνισμα, το οποίο αναδείκνυε την ικανότητα του ταυρελάτη τόσο να ιππεύει ένα άλογο όσο και να ακινητοποιεί έναν άγριο ταύρο που τρέχει κι όχι να τον καταπληγώνει και τελικά να τον σκοτώνει με το σπαθί του, όπως συμβαίνει με τον σύγχρονο αιμοδιψή ταυρομάχο.

Πόσο ολοκληρωμένη είναι η περιγραφή του εντυπωσιακού αγωνίσματος στο επίγραμμα φαίνεται, αν την παραβάλουμε με την αναλυτική περιγραφή που κάνει ο *Ηλιόδωρος* στο μυθιστόρημά του *Αιθιοπικά ή τα περί Θεαγένην και Χαρίκλειαν*. Ο *Ηλιόδωρος*, από την Έμεσα της Φοινίκης, έγραψε το πολυδιαβασμένο μυθιστόρημά του στα μέσα του 3ου αι. μ. Χ. Σ' αυτό αφηγείται τις περιπέτειες δύο ερωτευμένων νέων, της Χαρίκλειας και του Θεαγένη. Η Χαρίκλεια, η χαμένη κόρη του βασιλιά της Αιθιοπίας Υδάσπη, μεγαλώνει στους Δελφούς στο σπίτι του θετού της πατέρα, του ιερέα Χαρική. Εκεί τη συναντά ένα αρχοντόπουλο από τη Θεσσαλία, ο Θεαγένης. Οι δύο νέοι ερωτεύονται κεραυνοβόλα και φεύγουν κρυφά. Ύστερα από πολλές περιπέτειες αιχμαλωτίζονται από το βασιλιά της Αιθιοπίας Υδάσπη, ο οποίος αποφασίζει να θυσιάσει τους δύο νέους μαζί με ταύρους και άλογα γιορτάζοντας μία νίκη του. Στη διάρκεια, όμως, της προετοιμασίας για τη θυσία ο Υδά-

σπης και η γυναίκα του αναγνωρίζουν τη χαμένη κόρη τους Χαρίκλεια, ενώ ένα απρόοπτο συμβάν γλιτώνει και το Θεαγένη. Αφηγείται ο Ηλιόδωρος:

«Και να τι συνέβη. Πλάι στο βωμό της Σελήνης στεκόταν ένα ζευγάρι ταύρων, ενώ πλάι στο βωμό του Ήλιου τα τέσσερα λευκά άλογα έτοιμα για θυσία. Στη θέα του ξένου, ασυνήθιστου και αλλόκοτου ζώου (μία καμηλοπάρδαλη), που πρώτη φορά αντίκριζαν, συνταράχτηκαν και γεμάτα τρελό φόβο έσπασαν τα δεσμά που τα κρατούσαν και ο ένας από τους ταύρους (ο μόνος, ως φαίνεται, που είχε δει το ζώο) και δύο από τα άλογα όρμησαν σε ακατάσχετη φυγή. Και καθώς δεν μπορούσαν να περάσουν το κυκλικό τείχος που σχημάτιζε η πυκνή παράταξη των οπλιτών, άρχισαν να τρέχουν σαν τρελά στον ενδιάμεσο χώρο ανατρέποντας ό,τι έβρισκαν μπροστά τους, είτε ζώο ήταν είτε σκεύος. Από παντού ακούγονταν ανάμικτες κραυγές. Όλοι όσοι ήταν παρόντες στο συμβάν φώναζαν από φόβο σαν τους πλησίαζαν τα ζώα και, όταν εκείνα ορμούσαν προς άλλη κατεύθυνση, κραύγαζαν από χαρά και γελούσαν ενθουσιασμένοι, που τα έβλεπαν να ρίχνουν κατά γης και να ποδοπατούν τους άλλους (...). Εκείνη τη στιγμή ο Θεαγένης, είτε από το φυσικό του θάρρος κινημένος είτε και από κάποια θεόσταλη ορμή, βλέποντας τους φρουρούς του σκορπισμένους, λόγω της αναστάτωσης που επικρατούσε, ορθώνεται ξαφνικά (...) αρπάζει μία σχίζα από αυτές που ήταν πάνω στο βωμό, πιάνει ένα από τα άλογα, που δεν είχαν αποδράσει, πηδάει πάνω στη ράχη του, πιάνεται από τις τρίχες του αυχένα του και χρησιμοποιώντας για χαλινάρι τη χείτη, για σπιρούνια τις φτέρες του και για μαστίγιο τη σχίζα, ρίχνεται καλπάζοντας πίσω από το δραπετή ταύρο (...). Δεν είχαν περάσει ούτε λίγα λεπτά και ο Θεαγένης είχε φτάσει τον ταύρο και για μικρό διάστημα τον κατηύθυνε τριποδίζοντας πίσω του και κεντώντας τον συνάμα μαλακά, για να τον ερεθίζει, ώστε να τρέχει πιο γρήγορα. Και κάθε φορά που στρεφόταν για να ορμήσει προς άλλη κατεύθυνση, εκείνος τον ακολουθούσε αποτρέποντας με προσοχή τις επιστροφές και τις επιθέσεις του.

Κι όταν πια κατάφερε τον ταύρο να εξοικειωθεί με τη θέα και με τους χειρισμούς του, άρχισε να τριποδίζει στο πλάι του. Τα δύο ζώα άγγιζαν τώρα το ένα το άλλο. Η ανάσα και ο ιδρώτας του αλόγου ανακατεύονταν με του ταύρου και τόσο ισοταχής ήταν ο βηματισμός τους, ώστε όσοι στέκονταν σε απόσταση θαρρούσαν ότι έβλεπαν ένα ζώο με δύο κεφάλια και επευφημούσαν ενθουσιασμένοι το Θεαγένη, που είχε ζέψει το πιο πρωτόφαντο ζώο, έναν ιππόταυρο (...). Μία μυριόστομη κραυγή σηκώθηκε από το πλήθος. Ο Θεαγένης είχε αφήσει το άλογο να τρέξει με όλη την ταχύτητά του και, ακριβώς τη στιγμή που το στέρνο του αλόγου έφτασε κοντά στο κεφάλι του ταύρου, αφίππευσε μ' ένα πήδημα και το άφησε ελεύθερο. Αμέσως ύστερα εκτοξεύεται στο λαιμό του ταύρου, στηρίζει το κεφάλι του ανάμεσα στα κέρατά του, περιβάλλοντάς τα με τα μπράτσα του σαν με στεφάνι, δένει κόμπο τα δάχτυλά του πάνω στο μέτωπο του ταύρου και με το υπόλοιπο σώμα του κρεμασμένο πλάι στο δεξιό ώμο του αφήνεται να φέρεται μετέωρος με απότομες ανατινάξεις από τα άλματα του ζώου. Και μόλις το ένιωσε να ασθμαίνει από τον όγκο που σήκωνε και να χαλαρώνει κάπως την ένταση των μυώνων του, τη στιγμή ακριβώς που περνούσε μπροστά από το θρόνο του Υδάσπη, ρίχνει το σώμα του

προς τα εμπρός, βάζει τα πόδια του μπροστά από τα σκέλη του ταύρου και χτυπώντας τον συνεχώς στις χηλές, ανακόπτει το βάδισμά του. Κι ο ταύρος, μη μπορώντας πια να τρέξει κι εξουθενωμένος από τη σθεναρή πίεση του νέου, λυγίζει τα γόνατα, γέρνει προς τα κάτω το κεφάλι και σωριάζεται ανάσκελα φαρδύς-πλατύς, με τα κέρατα ριζωμένα στο χώμα και τα σκέλη να σπαρταρούν μάταια αερονομώντας στο κενό και αδημονώντας για την ήττα. Ο Θεαγένης κάθισε πάνω του και συγκρατώντας τον μόνο με το αριστερό του χέρι σήκωσε το δεξιό προς τον ουρανό χαιρετίζοντας με χαμόγελο τον Υδάσπη και όλο τον άλλο κόσμο καλώντας τους να μοιραστούν τη χαρά, ενώ ο μυκηθμός του ταύρου σαν σάλπιγγα τον ανακήρυσε νικητή».⁴

Ο Ηλιόδωρος τοποθετεί την ταυροπαιδιά όχι στη Θεσσαλία, αλλά στην Αιθιοπία. Επιλέγει όμως όχι τυχαία ως ταυρελάτη το Θεσσαλό Θεαγένη, επειδή οι Θεσσαλοί ήταν τότε οι πιο ονομαστοί ταυρελάτες σ' όλες τις χώρες της Μεσογείου.

Διαβάζοντας κανείς την περιγραφή της ταυροπαιδιάς που κάνουν οι δύο συγγραφείς, έχει την αίσθηση πως, αν και απέχουν μεταξύ τους πάνω από δύο αιώνες, παρακολουθούν τα ίδια ταυροκαθάψια, μόνο που ο καθένας τα περιγράφει με το λογοτεχνικό είδος που υπηρετεί, το επίγραμμα ο Φίλιππος, το μυθιστόρημα ο Ηλιόδωρος. Και οι δύο, όμως, εκφράζουν το θαυμασμό τους στα παλικάρια από τη Θεσσαλία, τους ταυρελάτες, για το εκπληκτικό θέαμα που προσέφεραν στο προγονικό άθλημα των ταυροκαθαψίων.

---

4. Ηλιόδωρος, *Αιθιοπικά ή τα περί Θεγένην και Χαρίκλειαν*, μετάφραση Αλόη Σιδέρη, εκδόσεις Άγρρα, 1997, 417-419.